

MOSKOVA'NIN ÇEÇENİSTAN ÇIKMAZI VE ÇIKIŞ ARAYIŞLARI

Oktay F. TANRISEVER*

This article examines Vladimir Putin's 'new' approach to the Chechen conflict. Based on the analysis of Putin's latest decrees on Chechnya, which were signed in January 2001, this article argues that the new language apparent in the texts of these documents reflects tactical rather than strategic changes in Moscow's policy towards Chechnya. While the backbone of the strategy remains the same, the new tactical policy changes are introduced to cope with Moscow's deepening problems in Chechnya.

Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı Vladimir Putin 22 Ocak 2001 tarihinde 61 numaralı 'Rusya Federasyonu'nun Kuzey Kafkas Bölgesinde Terörizmle Mücadele İçin Tedbirler' hakkındaki kararnameyi imzaladığında Çeçenistan'da 1 Ekim 1999 tarihinden bu yana devam eden savaşın seyri açısından çok önemli sayılabilecek bir sayfayı da açmıştır.¹ İmzalanan kararnameye göre, Çeçenistan'daki askeri operasyonların yönetiminin sorumluluğu Rus Savunma Bakanlığı'ndan alınarak Federal Güvenlik Servisi (FSB) ye verilmiştir. FSB 2001 yılının Mayıs ayının ortasına kadar Çeçen isyancıların önde gelen liderlerini tek tek ele geçirerek etkisiz hale getirmekle yükümlü tutulmuştur.

Aceleyle yapılacak bir yorumla bu kararnamenin Moskova'nın Çeçenistan'daki savaşı kazandığını simgelediği öne sürülebilir. Bu kararnameye bakıp Rus Genelkurmay Başkan Yardımcısı Valeriy Manilov gibi Moskova'nın artık tünelin sonundaki ışığı gördüğünü dahi iddia edenler olabilir.² Oysa, bu kararname Moskova'nın Çeçenistan'da

* ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Görevlisi

¹ Rossiiskaya gazeta, 23 Ocak 2001.

² Kommersant, 6 Şubat 2001.

Avrasya Dosyası, Rusya Özel, Kış 2001, Cilt: 6, Sayı: 4, s. 180-201.

.....
: **Çoğu Rus yazar**
: **Moskova'nın**
: **Çeçenistan'daki savaşı**
: **fanatizm ve ortaçağ**
: **karanlığına saplanmış**
: **Çeçenistan'a soylu**
: **bir uygarlık getirme**
: **mücadelesi olarak**
: **sunmaktadır.**
.....

içine düştüğü çıkmazın giderek derinleştiğini ve Rus liderlerin bir çıkış arayışı içinde olduklarını göstermektedir. Rusya'nın bu savaşı kazandığı yönünde yapılan değerlendirmeler genellikle bölgeden haber akışını sağlayan tek kaynak olan Rus basın kuruluşlarının süzgeçlerinden geçerek dünya kamuoyuna aktarılan bilgilere dayanmaktadır. Bu durum da Moskova'nın politikalarına

paralel yorumların doğmasına yolaçmaktadır.

1994-1996 yıllarında cereyan eden Birinci Çeçenistan Savaşı Rusya'nın içinden ve dışından bir çok akademisyen ve gazeteci tarafından analiz edilmiştir. Oysa aynı ilginin 1999 yılında başlayan İkinci Çeçenistan Savaşı için sözkonusu olduğu söylenemez. Şu ana kadarki yayınlar genellikle bölgeyi ziyaret eden Rus ve Batılı gazetecilerin özverili çalışmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Ancak varolan yayınlar nesnel ve analitik değerlendirmelerden daha çok normatif yaklaşımlara dayanmakta ve yazarların sorun karşısındaki öznel tavırlarını yansıtmaktadır. Çoğu Rus yazar Moskova'nın Çeçenistan'daki savaşını fanatizm ve ortaçağ karanlığına saplanmış Çeçenistan'a soylu bir uygarlık getirme mücadelesi olarak sunmaktadır. Batılı yazarlara göre ise, Moskova'nın Çeçenistan'a askeri müdahalesi sırasında yaptığı insan hakları ihlalleri, karşılaşılan tehditle karşılaştırılmayacak kadar orantısız olduğundan hiçbir uygarlık standardında meşru görülebilecek şeyler değildir. Bu iki yaklaşım da soruna nesnel olmaktan çok normatif ve ahlakçı bir yaklaşım getirmektedir. Şüphesiz, Çeçenistan'daki gelişmelerin siyasal etik açısından çok düşündürücü yanları vardır. Ancak, yaygın bir şiddetin var olduğu Çeçenistan sorununda haklı ya da haksız ilan etmek bilim adamlarının işi olmadığı gibi, böyle bir yaklaşım şiddetin siyasetten arındırılmasını gerektiren demokratik düşünce ile de taban tabana ters düşmektedir.

Bu makalede savunulan başlıca tez, Moskova'nın son dönemde geliştirdiği Çeçenistan politikasının daha çok taktik değişiklikler içerdiği ve savaşın başından bu yana izlenen stratejiden bir sapma yapılmadığıdır. Bu taktik değişikliklerle Moskova savaşın uzamasından kaynaklanan askeri, idari, siyasi ve diplomatik sorunları aşmayı amaçlamaktadır. Rus federal güçleri Çeçenistan'ın askeri açıdan tam olarak işgalini sağladıktan sonra Çeçenistan Rusya açısından tam bir çıkmaz haline gelmiştir. Moskova'nın Çeçenistan'da karşılaştığı askeri ve idari

sorunların yanısıra, bölgedeki çatışmaların uzaması, gerek Rusya halkı, gerekse uluslararası topluluğun savaşa karşı daha eleştirel bir tavır izlemelerine yolaçmıştır. Putin imzaladığı kararnamelerle bir yandan uzun süreli bir savaş için gerekli askeri ve idari düzenlemeleri yaparken, diğer yandan da ulusal ve uluslararası kamuoylarına Moskova'nın Çeçenistan'daki duruma hakim olduğu ve kısa sürede kalan direnişçi güçleri de etkisiz kılarak operasyonlara son vereceği sözünü verebilmektedir.

Bu makalede, öncelikle Çeçenistan sorununun tarihsel arkaplanı tartışılarak İkinci Çeçenistan Savaşı'nın başlangıcından bu yana geçirdiği evreler incelenecektir. Daha sonra Rus güçlerinin karşılaştığı askeri ve idari sorunlar ortaya konulurken, savaşın uzamasının gerek iç, gerekse dış kamuoyunun Moskova üzerindeki baskılarını nasıl artırdığı çözümlenecektir. Bu çerçevede, Moskova'nın giderek bir çıkmaz halini alan Çeçenistan'daki olumsuz durumdan bir çıkış arayışının sonucu olan yeni yaklaşımı da ana hatlarıyla tartışılacaktır. Makalenin takip eden bölümünde ise Moskova'nın geliştirdiği çözüm önerileri ayrıntılarıyla incelenerek Putin'in aldığı yeni tedbirlerin Çeçenistan'a ne ölçüde istikrar getirebilme potansiyelleri olduğu değerlendirilecektir. Makale, Putin'in Çeçenistan sorununda izlediği politikalarının yaşanan tikanıklarla olan bağlantılarının tartışıldığı bölümle sona erecektir.

Çeçenistan Sorununun Tarihsel Arkaplanı

Çeçenistan sorunu, Rus Çarlık ordularının Şeyh Şamil liderliğindeki Çeçen güçlerini 1859 yılında yenerek Çeçenistan'ı güç yoluyla Rus imparatorluğu bünyesine katması ve bunu takip eden yıllarda, özellikle Sovyet idaresi altında, Moskova'nın Çeçen halkının önemli bir kısmını defalarca Çeçenistan'dan sürgün etmesi sonucunda derin bir tarihsel boyut kazanmıştır.³ Ancak, Çeçenistan sorunu Sovyet sonrası dönemde farklı bir niteliğe bürünmüştür. Sovyet sonrası dönemde yaşanan Çeçenistan sorununun temelinde Çeçenistan'da 1991 yılında bir toplumsal hareket sonucunda iktidarı eline alan Çeçen ayrılıkçıların Moskova'nın Çeçenistan'daki egemenliğini tanımayarak bağımsızlık istemesi yatmaktadır. Kremlin'deki Rus liderler bu durumu ülkenin toprak bütünlüğüne yönelmiş bir tehdit olarak algıladığından kuvvet kullanarak ayrılıkçıların Çeçenistan'daki iktidarına son verme politikasını izlemektedir. Görüleceği gibi, bir tarafın kazanç olarak gördüğü

³ Çeçenistan sorunun Rus İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği dönemlerindeki tarihsel gelişimi için bkz. Oktay F. Tanrısever, 'The Battle for Chechnia: Russia Confronts Chechen Secessionism', *METU Studies in Development*, Autumn, 2000, (çıkacak).

bir durum diğer taraf için yenilgi anlamına geldiğinden bu soruna müzakerelerle çözüm bulmak çok güçtür.

Rusya Federasyonu bünyesindeki 89 birimden sadece Çeçenistan Moskova'nın egemenliğini tanımazken, Moskova Çeçenistan'a askeri olarak müdahale etmek için tam üç yıl beklemiştir. 1994 yılının Aralık ayında Rus askerlerinin Çeçenistan'ı işgal ederek Çeçen ayrılıkçılığına bir son verme girişimi ise, Ağustos 1996'da imzalanan ateşkes ile başarısızlıkla sona ermiştir. İki yıl kadar süren çatışmalar sırasında federal yönetimin askeri yöntemleri Çeçenlerin gerilla taktiklerine karşı etkisiz kalmıştır. Yıldırım gibi bir askeri harekatla birkaç ayda sorunun kökünü kazıyacağını uman Rus askeri güçleri, iki yıl süren kanlı bir savaşın sonucunda yenilgiyi kabul ederek 1996 yılının Aralık ayında Çeçenistan'dan geri çekilmiştir. Rusya bu savaş sonucunda 5,000 askerini kaybetmiştir. Savaşın ekonomik maliyeti ise 5.5 milyar doları geçmiştir. Çeçen tarafı ise sadece onbinlerce masum insanını kaybetmemiş, aynı zamanda yerle bir olmuş bir ülkede modern yaşamı hiçbir yerden destek almadan yenibaştan inşa etmek gibi çok ağır bir işle başbaşa kalmıştır.⁴

Ateşkes anlaşmasını takip eden dönemde Çeçenistan'ın Cumhurbaşkanı seçilen Aslan Mashadov ile Yeltsin tarafından Mayıs 1997'de imzalanan barış antlaşması Çeçen sorununa kalıcı bir çözüm getirememiştir.⁵ Rus yönetimi Mashadov'u bir federasyon anlaşması imzalamaya ikna edemeyince, kendisine Çeçenistan'da istikrarın sağlanması için gerekli olan ekonomik ve siyasi desteği vermemiştir. Böylelikle, Moskova, politikasını Çeçenistan'ın istikrarsızlaştırılması üzerine bina etmeye başlamıştır.

Çeçenistan'daki istikrarsızlığı pekiştiren diğer faktörler arasında Çeçen kabileleri (teip) arasındaki rekabet, ayrılıkçı Çeçen komutanların savaş sonrası dönemde Mashadov'un ulusal ordu kurma projesine destek vermeyip kendi başlarına buyruk bir tavır izlemeleri ve fidye için adam kaçırmaya gibi organize suçların artması da sayılabilir. Ayrıca, Çeçenler savaş sonrasında bir düzen kurarak kendi savaş yaralarını sarmak yerine, tüm Kuzey Kafkasya'yı Moskova'ya karşı birleştirmek gibi maceraperest bir yol izlemişlerdir. Sonuç olarak, Mashadov yönetimindeki Çeçenler, Moskova'nın bölgeden çekildiği ve Çeçenistan'ın *de facto* bağımsızlık kazandığı 1997 ve 1999 yılları arasında kendi siyasi

⁴ Carlotta Gall ve Thomas De Wall, *Chechnya: A Small Victorious War* (London: Pan, 1997).

⁵ Bkz. 'Dogovor o mire i printsipah vzaimootno_enii mejdu Rossiyskoy Federatsii i Çeçenskoy Respublikoy İçkerii' I. N. Eremenko ve Yu. D. Novikov (eds.), *Rossiya i Çeçnya (1990-1997 gody). Dokumenty svidetel'stvuyut*, Moskova: Duhovnoe nasledie, 1997, s. 5.

kurumsallaşmasını tamamlamak yerine istikrarsızlık içine sürüklenmiştir.

Rusya'yı Çeçenistan'ı tekrar işgal etmeye cesaretlendiren nedenlerin en önemlileri arasında Çeçenistan'da giderek kronikleşen istikrarsızlık nedeniyle radikal Çeçen güçlerin, gerek Çeçen Cumhurbaşkanı Mashadov'a, gerekse komşu Dağıstan Cumhuriyeti'ne tehdit oluşturabilecek kadar güçlenmeleri gelmektedir. Rusya'nın en çok arananlar listesinin en başında bulunan eski Çeçen Başbakanı Şamil Basayev'e bağlı güçlerin 8 Ağustos 1999'da Dağıstan'a sızarak bir isyan çıkarmaları, deyim yerindeyse, Moskova'da Çeçenistan'a tekrar müdahale etmek için uygun zamanı bekleyen çevrelerin gökte aradıkları fırsatı yerde bulmalarına yol açmıştır.⁶

İkinci Çeçenistan Savaşı

İkinci Çeçenistan Savaşı'nın en dikkat çekici tarafı, Rus askeri güçlerinin uzun bir tırmanma döneminin ardından aşama aşama tam bir işgale yönelmeleridir. Öncelikle Rus hava kuvvetleri Çeçenistan'ı havadan bombalamış, ardından Çeçenistan etrafında bir güvenlik kuşağı oluşturulmuştur. İsyancıların çok güçlü oldukları ve kontrolünü ellerinde tuttukları başkent Grozni etrafındaki çember yavaş yavaş daraltılarak en sonunda tüm Çeçenistan işgal altına alınmıştır.

Hava Bombardımanı Başlıyor

Moskova'nın Çeçenistan'ı en az kayıpla ele geçirebilmesi için öncelikle Çeçenistan'daki stratejik hedeflerin hava bombardımanı yoluyla imha edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, Moskova'daki müdahale yanlısı çevreler Dağıstan'daki karışıklıkları çıkaran militanların ele geçirilmesi ve bu tarz olayların bir daha gerçekleşmemesi gerekçesi ile öncelikle Çeçenistan'ın başkenti Grozni'nin bombalanmasını başlatmışlardır. Bunun arkasından da Çeçenistan'ın telefon ve elektrik altyapılarının imha edilmesiyle Çeçenistan'ın iletişim kanalları ve enerji kaynakları etkisiz kılınmıştır. Bu bombalamalar bazı radikal Çeçen güçlerin komşu Dağıstan'a geçmelerinin ve Çeçenistan'daki istikrarsızlığın tüm Kuzey Kafkasya'yı etkilemesinin engellenmesi çabası olarak meşrulaştırılmıştır. Ancak, Çeçenistan'da öyle stratejik hedefler havadan bombalanmıştır ki, bu şekilde Rus ordularının ileri bir tarihte Çeçenistan'a girmeleri kolaylaştırılmıştır. Bu çerçevede, Rus

⁶ P. Cockburn, 'Russia Planned Chechen War Before Bombings', *The Independent*, 29 Ocak 2000.

uçakları Grozni'deki Hankale havaalanının yanısıra, Çeçenlerin kontrolündeki 150 askeri üs, 30 köprü, 80 araç, altı radyo vericisi ve 250 kilometrelik dağ yolunu bombalayarak etkisiz hale getirmiştir.⁷

Hava bombardımanı Rus askerlerinin harekattaki işlerini kolaylaştırıcaksa da Çeçenistan'ın karadan işgali için öncelikle kamuoyunun böyle bir harekate yoğun destek vermesi garanti altına alınmalıydı. Eylül ayı içinde Rusya'da patlayan dört bomba Rus kamuoyunu tamamen Çeçenlere karşı çevirmiştir. Bu bombalardan birisi Dağıstan'ın Buynaksk kentinde, diğer ikisi Moskova'nın güneyinde ve sonuncusu da Volgodonsk şehrinde patlamıştır. Şurası bir gerçektir ki, Ruslar arasında giderek artan Çeçen karşıtı atmosfer, Putin'in 1 Ekim 1999'da Çeçenistan'ı tekrar işgal etme kararını kolaylaştırmıştır.⁸

Ayrıca, kamuoyu desteğinin yanısıra uluslararası toplumun eleştirilerinin de en aza indirilmesi için Putin yönetiminin kara harekati için yasal bir zemin hazırlaması gerekiyordu. Bu amaçla, Putin, Çeçenistan'ın 1997'de demokratik bir seçimle iş başına gelmiş olan Cumhurbaşkanı Aslan Mashadov'u ve Çeçenistan'ın yine demokratik bir seçimle seçilmiş olan parlamentosunu yasadışı ilan etmiştir. Onların yerine Çeçenistan'ın 1996 yılındaki parlamentosunu ve Moskova'da faaliyetlerini sürdüren Sürgündeki Çeçen Hükümetini tanımıştır. Bu kararlar sayesinde Çeçenistan'ın karadan işgaline yasal dayanak bulunmaya çalışılmıştır.

Güvenlik Kuşağı Kuruluyor

1 Ekim 1999 tarihinde başlayan kara harekati ile Moskova Çeçenistan'ın içine doğru süratle 15 kilometre kadar girerek bazı stratejik önemi olan noktaları ele geçirmiştir. 5 Ekim günü Rus güçleri Çeçenistan'ın üçte birini kapsayan ve daha çok Moskova yanlısı Çeçenlerin hakim olduğu Terek nehrinin kuzeyindeki bölgeyi ele geçirmeyi başarmıştır. Moskova'nın Çeçenistan'ı kuzey ve güney olarak ikiye bölmesi, kuzeyde Moskova yanlısı bir hükümet kurulmasına zemin sağlarken, Moskova'nın Çeçenistan'ın güneyi üzerindeki ekonomik ve askeri baskısını arttırmıştır. Ancak, Rus askerlerinin Çeçenistan'ın başkenti Grozni'nin 25 kilometre kuzeyine kadar gelmeleri üzerine Çeçen Cumhurbaşkanı Aslan Mashadov Çeçenistan'da sıkıyönetim ilan etmiş ve tüm Çeçen halkını Rusya'ya karşı savaşa çağırmıştır.

⁷ Maura Reynolds, 'Column One: War Has No Rules for Russian Forces Fighting in Chechnya', *Los Angeles Times*, 17 Eylül 2000.

⁸ P. Cockburn, 'Russia Planned Chechen War Before Bombings', *The Independent*, 29 Ocak 2000.

Güvenlik kuşağının kurulması ile isyancı güçlerin ikmal yolları kesilirken, Çeçenistan'ın kontrolü aşama aşama ve güvenli bir şekilde ele geçirilebilirdi. Federal güçlerin ilerlemesinin yavaş bir şekilde gerçekleşmesinin başlıca nedeni Rusların kendi kayıplarını mümkün olan en az sayıda tutmak istemeleriydi. Çünkü kayıpların fazla olması 1994-1996 savaşında olduğu gibi kamuoyu desteğinin azalmasına yolaçabilirdi. Askeri açıdan öncü güçlerin hava bombardımanı ve topçu ateşi Rus askerlerinin fazla bir direnişle karşılaşmadan ilerlemelerini sağlıyordu. Çatışmalarda ortaya çıkabilecek olası kayıpları azaltmak için de köylerde önde gelen yaşlılar ile yapılan pazarlıklar sonucunda çoğu köyün çatışmalar sırasında radikal gruplara destek vermesi engellenmiştir.

Çember Daralıyor

Rus askeri güçlerinin Çeçenistan'a girmesinden sonra Moskova'nın politikası tüm yerleşim merkezlerinin kontrolünün ele geçirilmesini amaçlamıştır. 21 Ekim 1999 tarihinde Rus güçlerinin gerçekleştirdiği bir füze saldırısı sonucunda Grozni'de 140 dolayında insan yaşamını kaybetmiştir. Bu saldırıda Çeçenistan Cumhurbaşkanlığı Sarayı da isabet almıştır. 23 Ekim günü Rus güçleri Çeçenistan'ı komşu İnguş Cumhuriyeti'ne bağlayan yolun da kontrolünü ellerine geçirirerek Çeçen militanların başka cumhuriyetlere geçmelerini engellemiştir.

Kasım ayı itibarıyla Çeçenistan'ın güneydeki dağlık kesimi ve başkent Grozni, Şhali ve Urus-Martan dışındaki çok önemli yerleşim birimleri Rus kontrolüne geçmiştir. Bu yerleşim birimleri arasında Çeçenistan'ın ikinci büyük şehri olan Gudermes de vardır. Geline yeni aşamada, Grozni'de Rus birliklerini sert bir Çeçen direnişinin beklediği görüşü yaygın olduğundan, Rus komutanlar Grozni'yi işgal planlarının olmadığını savunarak amacın, ikinci büyük şehir olan Gudermes'i Çeçenistan'ın başkenti yapmak olduğunu ifade ediyorlardı. Hatta Gudermes'de kurulacak Moskova yanlısı Çeçen hükümetinin başına getirilmek üzere eski Grozni Belediye Başkanı Bislan Gantamirov yol-suzluk suçlaması nedeniyle aldığı 6 yıllık hapis cezasını çekmek üzere girdiği Moskova'daki hapis haneden salıverilmiştir.⁹

Tam İşgal

Ancak, Moskova, Aralık ayında, Çeçenistan'daki operasyonun kapsamını bir aşama daha ileri götürmüştür. Çeçenistan'ın güneydeki

⁹ Rajan Menon, 'Russia's Ruinous Chechen War', *Foreign Affairs* 79:2 (2000):32-45.

sonra başlamıştır. Tam işgalden sonra Çeçenistan Moskova için aynı zamanda bir çıkmaz halini almıştır. Dağlık bölgelerde küçük gruplar halinde örgütlenmiş olan ve federal güçlere göre daha hareketli olan militanların tam olarak etkisiz hale getirilmemiş olması, Moskova'ya Çeçenistan'da çetin bir gerilla savaşının beklediğinin işaretini veriyordu. Ayrıca, bütün şehirlerin Rus kontrolüne geçmesini takiben bu kontrolün sürdürülebilmesi için hem askeri hem de idari yeni bir örgütlenmeye gitmek kaçınılmaz hale gelmiştir. Çeçenistan'daki çıkmazın derinleşmesinde askeri ve idari sorunların yanısıra uzayan savaşın halkta yarattığı yılgınlık ve Batılı ülkelerin giderek artan baskıları da önemli rol oynamıştır.

Güvenlik Çıkmazı

Çeçen başkenti Grozni'nin Rus güçlerinin eline geçmesi üzerine ayrılıkçı Çeçen güçler stratejilerini değiştirerek gerilla savaşına yönelmişlerdir. Sürdürülmeye başlanan gerilla savaşında bu güçler vur kaç taktiklerini uygulamak üzere güneydeki dağlık alana çekilmeye başlamışlardır. Gerek dağlık bölgelere çekilen ve gerekse yerleşim merkezlerinde sivil halk ile içiçe yaşayan Çeçen militanlar karşısında Rus güçleri askeri açıdan daha zayıf bir konuma düşmüştür. Artık stratejik olarak önemli noktaların savunmasını yapmak zorunda olan Rus güçleri, hazırlıksız bir şekilde karşılaşabilecekleri Çeçen militanların baskınlarına karşı her zaman teyakkuza bulunmak durumunda kalmıştır.¹¹

Rusya Federasyonu'nun düzenli ordusu gerilla yöntemlerine karşı yeterli askeri eğitim ve tecrübeye sahip değildi. Ayrıca, İçişleri Bakanlığı ve FSB'ye bağlı güçler de yıllardır orada yaşayan ayrılıkçı gruplar kadar bölgeyi iyi tanıyamadıkları için fazla etkili olamamaktaydılar. Bunun yanısıra, Çeçen ayrılıkçıların Rus güçleriyle işbirliği yapan Çeçenleri ve önde gelen Rus komutanları hedef alan suikast girişimleri federal güçlerin toplumsal destek bulmasını engellemekteydi. Ortaya çıkan güvenlik çıkmazını aşmak için federal güçlerin düzenli ordu tarzından çok gerilla savaşına uygun esnek bir örgütlenmeye gitme ihtiyacı da bölgedeki koşulların zorluğundan kaynaklanmaktaydı.

Memorial insan hakları kuruluşundan bir yetkili olan Osam Basayev, Çeçenistan'da yaşanan güvenlik çıkmazını şu sözleriyle açıkça ifade etmiştir: 'Eğer durumu geçen bahardaki durumla karşılaştırırsak çok daha kötüye gittiği söylenebilir. O zamanlarda birbirinden açıkça

¹¹ Boris Petrov, 'Situation in Chechnya Enters New Phase,' *RIA Novosti*, 2 Şubat 2001.

ayrılmış iki güç arasında çatışmalar yaşanıyordu. Şimdi ise aniden başlatılan gerilla savaşı ve buna karşı federal güçlerin tepkisi çok sert olmaktadır.¹² Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Çeçenistan'daki askeri kontrolün Moskova'nın iddia ettiği gibi tamamen federal güçlerde olma olasılığı zayıftır.

Yönetmel Çıkmaz

Moskova'nın Çeçenistan'da başarılı bir anti-gerilla savaşı sürdürebilecek idari yapıya sahip olduğunu söyleyebilmek pek mümkün değildir. Aslan Mashadov liderliğindeki Çeçen yönetiminin savaş nedeniyle ortadan kalkmasından sonra Çeçenistan'da 2000 yılının Mayıs ayına kadar bir sivil idare kurulamamıştır. Bu dönemde, Rus askeri yetkilileri her konuda kendi başlarına karar aldıklarından, bu durum halkın kendileriyle işbirliği yapmalarını çok zorlaştırmıştır. Çünkü ancak bir Çeçen'in yönetimindeki yönetim sivil vatandaşların desteğini alabilirdi. Bu nedenle, Mayıs ayında kurulan Geçici Çeçen Yönetimi'nin başına eski Çeçenistan Müftüsü Akhmed-Hacı Kadırov getirilmiştir. Kadırov'a ek olarak, Putin, Kasım 2000'de Vladimir Yelagin'i Çeçenistan'ın yeniden imarından sorumlu federal bakan olarak atamıştır. Putin Çeçenistan'ın yeniden imarı projesiyle ekonomik yöntemleri kullanarak sivil vatandaşların federal yönetime destek vermelerini sağlamaya çalışmıştır.

Moskova'nın Çeçenistan'da yaşadığı idari çıkmazda Çeçenistan ile doğrudan sorumlu bir çok yetkilinin olduğu gerçeği gözardı edilmemelidir. Geçici yönetimin başındaki Ahmed-hacı Kadırov, Grozny Belediye Başkanı Beslan Gantemirov, Rus Cumhurbaşkanlığı'nın Güney Rusya Federal Bölge Temsilcisi Viktor Kazantsev, Çeçenistan işlerinden sorumlu bakan Vladimir Yelagin, Rus Savunma Bakanı Igor Sergeyev, Rus İçişleri Bakanı Vladimir Kuşaşla ve Rus Ordusu Genel Kurmay Başkanı Anatoliy Kvaşnin kendi yetkilerinin nerede başlayıp nerede bittiğini bilmediklerinden ortaya ciddi bir koordinasyon sorunu çıkmaktadır.

Çeçenistan'da Moskova yanlısı güçlü bir sivil idarenin kurulmasını zorlaştıran nedenler arasında yaşanan idari başıbozukluk çok önemli bir rol oynamaktadır. Sivil idarede ne Kadırov'un ne de Yelagin'in yetkileri açıkça tanımlanmıştır. Ayrıca bu yöneticilerin yetkileri çok sınırlıdır. Bu sorunlara ek olarak eski Grozni Belediye Başkanı Beslan Gantemirov ve Kadırov arasındaki çekişme de Moskova yanlısı bir idare kurulmasını zorlaştırmaktadır. Çünkü Moskova tarafından biraz arka

¹² Andrew Jack, 'A Shift in the Chechnya Strategy', *Financial Times*, 31 Ocak 2001.

plana itildiğini düşünen taraf Moskova'yı zor durumda bırakacak açıklamalarda bulunmaktan kaçınmamaktadır. Ancak, güçlü bir Çeçen sivil idaresinin kurulmasında yaşanan en önemli sorunlar Çeçenistan'daki sivil ve askeri birimler arasındaki ciddi yetki paylaşımı ve koordinasyon ile ilgilidir.

Kamuoyu Baskısı

Rus halkı 1999 yılında başlayan İkinci Çeçenistan Savaşı'na başından bu yana güçlü destek verirken, bu destek savaşın uzaması sonucunda zamanla önemli oranda azalmıştır. Bu durumda, Aralık 1999'da kurulan Rus Enformasyon Merkezi çatışma yerlerinden gelen haberleri önce bir filtreden geçirerek sadece uygun gördüklerini haberleri kitle iletişim araçlarına verme yoluna başvurmuştur.

Halkın savaşa ilişkin Putin yönetimine açık çek vermesinde, birçok masum Rusun öldüğü apartman bombalamaları eylemlerini Çeçen güçlerin gerçekleştirdiği inancının genel kabul görmesi önemli bir rol oynamıştır. Oysa, iki önemli Rus yetkilisinin açıklamaları Çeçenistan'ın işgalini terörist saldırılara bağlayan resmi söylemle çelişmiştir. Rus Askeri İstihbarat Servisi (GRU) mensubu Aleksey Galtin Londra'da yayınlanan *The Independent* gazetesine verdiği demeçte 'Ben Moskova'daki bombalamalardan kimlerin sorumlu olduğunu biliyorum. Moskova ve Volgograd'daki patlamalar FSB ve GRU arasındaki işbirliğinin sonucunda gerçekleşmiştir' demiştir.¹³ Hiç bir somut delil yokken bile kamuoyunun bu eylemlerden hemen hemen Çeçenleri sorumlu tutması, ancak Çeçen karşıtı toplumsal önyargının ne kadar güçlü olduğu ile açıklanabilir.

Rus basını bir yandan kamuoyunun Çeçenistan sorununa ilgisini canlı tutmaya çalışırken öte yandan da operasyonların daha da sürebileceği yönünde halkı yönlendirmiştir. Oysa, bu durum halk tarafından pek olumlu görülmemiştir. Kendisi de bir Çeçen olan Eski Rusya Parlamentosu Başkanı Ruslan Hasbulatov'un Kasım 2000'de Çeçenistan'a yaptığı ziyarete dayanarak kaleme aldığı rapor Rus yöneticileri kamuoyu önünde zor durumda bırakmıştır. Hasbulatov'a göre, yerleşim yerlerinin ele geçirilmesinden sonra Rus ordusu savaşı bitirme konusunda bilinçli olarak yavaş davranmıştır. Hasbulatov, savaşın uzamasının hem gücü kırılmış militanların, hem de Rus askeri çevrelerin işine geldiğini savunmuştur. Savaş sayesinde askerlerin Rus siyasetinde giderek artan önemi ve buna paralel olarak Rus ordusuna ayrılan mali

¹³ *The Independent*, 6 Ocak 2000.

durumda bırakılmaktadır. Batılı ülkeler uzayan savaş ve bu sırada ortaya çıkan insan hakları ihlallerini uluslararası gündeme getirmişlerdir. Öncelikle Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) üyesi olan devletlerin önemli bir kısmı Kasım 1999 İstanbul Zirvesinde Moskova'nın Çeçenistan savaşı sırasında gerçekleştirdiği insan hakları ihlallerini eleştirmişlerdir. Zamanın Amerikan Başkanı Bill Clinton ve Dışişleri Bakanı Madeleine Albright çatışmaların bir an önce durdurulmasını istemişlerdir. Lizbon'da yapılan üçlü AB-ABD-Rusya toplantısında Batılı devletler Çeçenistan'daki insan hakları ihlallerini ortaya çıkarmak için bir gözetim mekanizması oluşturulmasını önermişlerdir. Nisan 2000'de Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi (PACE) Rus parlamenterlerin oy kullanma yetkilerini Çeçenistan'daki durum düzelene kadar askıya almıştır.¹⁸ Cenevrede yapılan yıllık toplantısında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu ise 19 çekimser ve 7 karşı oya rağmen 25 oyla Rusya'nın Çeçenistan'daki savaşı yürütme şekli konusundaki derin endişelerini beyan etmiştir.¹⁹

Batılı ülkelerin konuya ilgisi insan hakları konusunda ders verme gayretinin çok ötesine gitmemiştir. Batılı ülkeler jeopolitik olarak önemli olan Gürcistan ve Azerbaycan'ın Çeçenistan'daki savaş bahane edilerek Moskova'nın etki alanına çekilmesini önlemek istemektedirler. Batılı ülkeler Azerbaycan ve Gürcistanla olan askeri ilişkilerin seviyesini arttırmakta ve bu ülkelerin bağımsızlıklarına ve Kafkasya'nın istikrarına verdikleri desteği ısrarla vurgulamaktadırlar.²⁰ Batı'nın bu yaklaşımı Moskova'yı sadece Çeçenistan'daki operasyonlarında değil aynı zamanda Kafkasya gibi çok önemli bir dış politika konusunda da çıkmaza sokmuştur.

Kremlin'in 'Yeni' Yaklaşımının Anahatları

Çeçenistan'da bir çıkmaz ile karşı karşıya olan Kremlin ortaya çıkan sorunlarla başetmek için askeri araçların yanısıra siyasal ve sosyo-ekonomik araçları da kullanması gerektiğini görmüştür. Ortaya çıkan yaklaşımın ne ölçüde yeni olduğu ise oldukça tartışmalıdır. Moskova sorunun özüne ilişkin olarak herhangi bir adım atmaya düşünmezken, savaşın başından bu yana izlemekte olduğu politikasını yeni araçlar ve taktiklerle daha etkin bir şekilde uygulamaya çalışmaktadır.

Askeri araçların yanısıra askeri olmayan araçların kullanılmasıyla Moskova'nın, Çeçenistan politikasını daha etkin bir şekilde uygulaya-

¹⁸ RFE/RL Newslines, 10 Nisan 2000.

¹⁹ 'U.N. Chechnya Vote Welcomed,' *Human Rights Watch Report*, New York, 25 Nisan 2000.

²⁰ Thomas Graham, 'Help Russia Get Out of Chechnya', *The Wall Street Journal Europe*, 16 Ocak 2001.

bileceği ve içine düştüğü çıkmazdan kurtulabileceği şeklinde özetlenebilecek Kremlin'in 'yeni' Çeçenistan politikası, Rus siyasetçileri tarafından 2000 yılının Kasım ayından itibaren daha çok telaffuz edilir olmuştur. İlk olarak Kasım 2000'de Rus parlamentosunun alt kanadını oluşturan Duma'da Çeçenistan sorununun çözümüne ilişkin bir komisyon kurularak bu 'yeni' yaklaşımın düşünsel altyapısı oluşturulmuştur. Bu komisyonun ortaya koyduğu yaklaşım Çeçenistan'da sosyo-ekonomik kalkınmanın sağlanması ve sivil vatandaşlara karşı aşırı güç kullanılması gibi genel niyet bildirimlerinin ötesinde somut çözümler geliştirememiştir.²¹

Duma'nın girişimlerinden sonra parlamentoda temsil edilen partiler de Çeçenistan konusunda yeni bir yaklaşımın gerekliliğini vurgulamışlardır. Liberal Yabloko Partisinin lideri Grigori Yavlinski Çeçenistan'daki teröristlerin etkisizleştirilmesi amacının yerinde bir amaç olduğunu ancak bu amaca ulaşmak için sivil halk üzerinde aşırı şiddet kullanımı gibi uygun olmayan yöntemlerin uygulanmaması gerektiğini savunmuştur. Duma'nın Sağcı Güçler Birliği üyesi ve eski başbakan Boris Nemtsov beş maddelik bir planla savaşın sona erdirilebileceğini savunmuştur. Bu plana göre, öncelikle Moskova ulusların kendi kaderlerini tayin etme ilkesini resmen reddedecek; Çeçenistan'daki askeri, idari ve ekonomik sorunlardan sorumlu genel bir vali atayacak; Çeçen savaşçılarla çatışmaları sona erdirmek üzere müzakerelere başlayacak; Çeçenistan'ın Cumhurbaşkanlığı kurumunu lağvedecek; son olarak da savaş nedeniyle yaşadıkları yerlerden uzaklaştırılmış kişilerin tekrar yerleştirilmesini sağlayacaktır.²²

İdari sorunların çözümü için ise iki farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır.²³ Güney Rusya Federal Bölgesi Valisi Viktor Kazantsev'in savunduğu merkezîyetçi formüle göre, tüm yetkilerin bir genel valide toplanması koordinasyon sorununu çözebilecektir. Çünkü genel bir valinin koordinasyonunda güvenlik, ekonomi ve finans ile ilgili işler tek bir merkezden etkin bir şekilde yönlendirilebilir. Çeçenistan'daki geçici yönetimin başındaki Ahmed-haci Kadırov'un savunduğu diğer bir yaklaşıma göre ise öncelikle bir Çeçen hükümeti kurulması ve bu yönetimin Moskova ile bir federal yetki paylaşımı anlaşmasına gitmesi gerekmektedir. Bu yolla, Moskova Çeçenistan'daki gelişmelere hukuki bir zeminde her zaman müdahale etme olanağına kavuşacaktır. Çeçenistan için önerilen işbölümüne göre Kadırov ve Yelağın'ın kontrolünde faaliyet gösterecek Çeçen sivil hükümeti sosyo-ekonomik işlere bakarken,

²¹ *Itar-Tass*, 3 Kasım 2000.

²² *Kommersant*, 18 Kasım 2000.

²³ Bu yaklaşımlar için bkz. *RFE/RL Newsline*, 21 ve 22 Aralık 2000.

Kuzey Kafkasya Askeri Bölgesi Komutanı General Gennadiy Troşev ya da General Ivan Babiçevsin güvenlik meselelerine bakması öngörülmektedir. Bu şekilde yetki ve koordinasyon sorunları çözülürken, aynı zamanda icra erkinin de güçlendirilmesi amaçlanmıştır.²⁴

Vladimir Putin'in yeni yıl öncesinde Nezavisimaya Gazeta'ya verdiği mülakat, Kremlin'in Çeçenistan konusunda 'yeni' bir yaklaşım içine gireceğini işaret ediyordu. Bu yeni yaklaşımın ana hatları bu mülakatta ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur. Putin, bu mülakatta, Çeçenistan'ın bağımsız olduğu dönemde aşırı dinci ve haydut çevreler tarafından ele geçirilerek Rusya'ya saldırı için üs olarak kullanıldığını dile getirmiştir. Bu nedenle Putin Çeçenistan'dan çekilmenin affedilemez bir hata olacağını belirterek Rusya'nın görünen gelecekte Çeçenistan'a bağımsızlık vermesi gibi bir şeyin söz konusu bile olmayacağını ortaya koymuştur. Operasyonların askeri açıdan sonuca ulaştırılması gerektiğini savunurken de, Putin, Moskova karşıtı güçlere karşı sonuna kadar mücadele edileceğini vurgulamıştır. Bu ise herhangi bir siyasal çözüm için isyancı liderlerle yapılacak müzakerelere kapılarının kapalı olduğu anlamına gelmektedir.²⁵

Putin'in verdiği mülakattan anlaşıldığı kadarıyla artık Moskova önceliğini Çeçenistan'ın sosyo-ekonomik kalkınması şeklinde formüle etmektedir. Söz konusu ekonomik kalkınma sivil vatandaşların gerek Çeçenistan'da kurulacak sivil yönetime, gerekse Moskova'ya olan bağlılıklarını arttıracaktır. Putin'e göre Çeçenistan'da sadece tek bir iktidar odağı olacaktır. Bu da Moskova yanlısı eski Çeçenistan Müftüsü Ahmad Kadirov'dur. Ancak, Putin Kadirov'a fazla yetki vermeye de yanaşmamaktadır. Aslında, Çeçenistan'da kontrolünde askeri birimler olmayan kişilerin iktidar sahibi olabileceklerini varsaymak yanlış olur. Burada kastedilen, askeri değil sadece ekonomik ve siyasal konularda Kadyrov'a özerklik sağlanmasıdır.²⁶

Söylemden Pratiğe: Putin'in Kararnameleri

Vladimir Putin Moskova'nın Çeçenistan'da içine düştüğü çıkmazdan kurtulmak için geliştirdiği yeni yaklaşımı sadece söylem düzeyinde tutmamış, yeni yılın ilk ayı içinde imzaladığı kararnamelerle de pratiğe dönüştürmüştür. Bu kararnameler ancak uygulamada işlevsel bir boyut kazanmaktadır. Kararnameler Rusya'nın Çeçenistan'ı tam olarak kont-

²⁴ *Izvestiya*, 11 Ocak 2001.

²⁵ *Nezavisimaya gazeta*, 27 Aralık 2000.

²⁶ *Ibid.*

rol altına alma stratejisine paralel bir açılım sağlarken, taktik bazı değişikliklerle, Moskova yanlısı Çeçenlerin bir sivil idare arkasında birleşmesi, Moskova karşıtı Çeçenlerin kendi içlerinde bölünerek zayıflatılması ve hala faaliyette bulunan gerillaların elebaşlarının FSB güçlerinin gerçekleştireceği operasyonlarla etkisiz kılınması hedeflenmektedir.

Moskova Yanlısı Çeçen Yönetimi

Vladimir Putin 2001 yılında daha önce ortaya koyduğu yeni Çeçenistan politikasını aşama aşama uygulamaya koyarken, 18 Ocak günü Çeçenistan'daki sivil idareyi güçlendirmek amacıyla bir kararname yayınlamıştır. Putin, geçici yönetimin başkanı Ahmed-haci Kadirov'u Çeçenistan'daki en yetkili sivil otorite konumuna getirmiştir. Kadirov Çeçenistan'daki ekonomik, sosyal ve siyasi durumu istikrarlı hale getirmekle görevlendirilmiştir. Putin, ertesi gün imzaladığı bir başka kararname ile Kadirov' yönetiminin yetkilerini arttırarak 2000 yılının Haziran ayında bu yönetim kurulduğunda varolan 'Geçici Çeçen Yönetimi' ifadesinden geçici sıfatını kaldırılmıştır. Bu kararname ile Kadirov kendine yardımcısı olacak bir başbakan ve tam yetkili bir Çeçen hükümetini atama yetkisi kazanmıştır.²⁷

Bu son kararnamenin yayınlandığı gün olan 19 Ocak'ta, Kadirov eski Stavropol Kray'ı eski başbakanı Stanislav İlyasov'u Çeçenistan'ın başbakanlığı görevine atamıştır. Çeçenistan'ın Duma temsilcisi milletvekili Aslanbek Aslayhanov bu atamayı şiddetle eleştirmiştir. Aslakhanov'a göre, Kremlin, Çeçenistan'ı yerel yönetim seçimlerini kazanamayan adaylar için teselli aracı olarak kullanmaktadır.²⁸ Aslayhanov başbakanlık makamı için eski Çeçen liderlerden Salambek Hacıyev, Doku Zavgayv, Umar Avturhanov ve Ruslan Hasbulatov'un daha uygun isimler olduğunu iddia etmiştir.

Çeçenistan'ın sivil yönetimi ekonomik ve siyasi sorunların çözümüne ağırlık vermek zorundadır. İlyasov başbakan olduğunda yaptığı açıklama ile sosyo-ekonomik konulara yoğunlaşacağını belirt-

.....
Vladimir Putin
Moskova'nın
Çeçenistan'da içine
düştüğü çıkmazdan
kurtulmak için
geliştirdiği yeni yaklaşımı
sadece söylem düzeyinde
tutmamış, yeni yılın ilk
ayı içinde imzaladığı
kararnamelerle de
pratiğe dönüştürmüştür.
 .....

²⁷ Andrew Jack, 'A Shift in the Chechnya Strategy', *Financial Times*, 31 Ocak 2001.

²⁸ Stanislav İlyasov Stavropol Krai'da yapılan seçimlerini Kasım 2000'de kaybetmiştir.

miştir. Moskova ile kurulacak mali ilişkilerde Çeçenistan Moskova'ya vergi öderken, karşılığında Moskova'dan mali destek alacaktır. Petrol sektöründen elde edilecek karın tamamı federal bütçeye gönderilirken, Moskova'dan gelen paranın nasıl harcanacağına yerel hükümet karar verecektir.

Ekonomik yöntemlerle sivil idareye destek sağlanması amacıyla İnguşetya'daki kamplarda yaşam mücadelesi veren Çeçen mültecilerin tekrar cumhuriyete dönmelerine yardımcı olarak İlyasov Çeçen halkın güvenini kazanmaya çalışacaktır. Çeçenistan'ın İnşasından Sorumlu Federal Bakan Vladimir Yelagin Çeçenistan hükümetinin tıp ve eğitim hizmetleriyle ulaşım, enerji ve tarım sektörlerinin geliştirilerek daha çok iş imkanı sağlayacak projelere federal destek verileceği sözünü vermiştir. Gerçi bu sözlerin ne oranda tutulabileceği belli değildir. Çünkü federal hükümet zaten mali açıdan çok zor bir durumdadır. Çeçenistan'a diğer federal birimlere davranıldığı gibi davranılırsa Moskova'dan fazla yardım gelmesi zordur.

Siyasal açıdan ise Kadirov Çeçen toplumunun önde gelen temsilcilerinin katılacağı ve kendisine bağlı faaliyet gösterecek bir danışma kurulu kurmaya çalışmaktadır. Bu kurul yeni yasalar çıkararak, Mashadov zamanında uygulanan hukuksal çerçeveyi değiştirmeyi hedeflemektedir. Bu şekilde, Çeçenistan'daki kanunlar federal kanunlarla uyumlu hale getirilecektir. Yeni bir Çeçen anayasası ortaya koyacak olan bu kurul anayasayı halkoyuna sunacaktır. Ayrıca bir seçim kanunu yapılarak yeni yöneticiler ve parlamenterler seçilecektir.²⁹ Ancak, seçimlerin çatışmaların bitmesinden itibaren iki yıldan önce yapılması beklenmemektedir.

Çeçen İsyancıların Durumu: Böl ve Yönet Politikası

Vladimir Putin'in sivil idareyi güçlendirmek üzere uygulamaya çalıştığı yeni taktiklerin asıl amacı, bir taraftan Moskova yanlısı güçlerin dağılmalarını önleyerek geniş halk kitlelerini yanlarına çekmeye çalışmak iken, diğer bir yandan da isyancı Çeçen liderlerin kendi içlerinde bölünerek marjinalleşmesini sağlamaktır. Bu şekilde Çeçen isyancıların hem halk arasında buldukları destek zayıflayacak, hem de kendi aralarındaki iktidar kavgaları nedeniyle federal güçlere karşı eylem yapmaları zorlaşacaktır.

Bu çerçevede, Rus medya kuruluşları Çeçen güçlerin giderek daha çok bölündüğü imajını yaymaktadır. Zaten Makhadov'un Şamil Basayev

²⁹ Interfax, 19 Ocak 2001.

ve Hattab ile ayrılıklarının çok derin olduğu ortadadır. Bu bilgiye dayanarak Rus medyası Mashadov'un kendine bağlı adamlarına Gürcistan, Azerbaycan yada İnguş Cumhuriyetine giderek silahlarını saklamalarını emrettiğini yazmıştır.³⁰ Maskhadov güçlerinin çekilmesi sayesinde FSB güçlerinin Basayev ve Hattab'ı kolayca yok edebilmesini sağlayacağını belirten bu haberler, Mashadov'un gizlice Moskova ile işbirliği içine girdiğini ima etmektedir. Bu iddialara cevaben Aslan Mashadov kimse-nin gücünün Çeçenleri bölmeye yetmeyeceğini belirtirken, kendisinin de ülkeyi terketmeyeceğini belirtmiştir. Kendinin meşru şekilde seçildiğini belirten Mashadov, Moskova yanlısı liderleri onun koltuğuna otur-maya çalışmakla suçlamıştır.

Mashadov'un yalanlamalarına rağmen, Boris Nemtsov liderliğindeki bazı Duma milletvekillerinin Aslan Mashadov'un temsilcileriyle İnguşetya'da görüşmeleri dikkat çekici bir gelişme olmuştur. Bu görüşmeye Putin'in göz yumması Putin'in bu tarz görüşmeler konusun-da çok katı olmadığını göstermektedir. Ancak, Putin isyancı liderlerle yapılacak görüşmelerin Rus askerlerinin morallerini bozmaması için herhangi bir olası anlaşma konusunda son sözün cumhurbaşkanında olduğunu belirtmeyi ihmal etmemiştir.

Aslında Moskova Mashadov'un görev süresinin 27 Ocak itibarıyla tamamlanmasından yararlanmayı amaçlamaktadır. Yeni bir sivil yön-etim ve parlamento seçiminden sonra Mashadov'un otoritesi azala-cağından bu yolla müzakereler için olası bir muhatab ortadan kaldırmak istenmektedir. Kadirov Mashadov'un halktan özür dilemesi ve direnişini bırakması karşılığında affedilmesini önerirken aslında onu kendi derdine düşmüş bir zavallı konumuna düşürmeye çalışmaktadır. Malezya'daki oğlunun yanına gidebileceği iddia edilen Mashadov'u Sergey Yastrembsky meşru bir taraf olarak kabul etmediğini belirtmiştir. Bu iddiasını ispatlamak için de Mashdov'un 1999 Ağustos ayında Şamil Basayev liderliğindeki grupların Dağıstan'ı işgal girişimini engellememesini delil olarak göstermektedir.³¹

Moskova yanlısı bazı Çeçen isyancılar arasındaki görüş ayrılıklarını vurgulamaya devam etmektedir. Bu çerçevede, Avrupa Komisyonu Parlamenterler Asamblesi temsilcilerinin Çeçenistan'a 15-16 Ocak gün-lerinde yaptıkları ziyarette Movladi Udugov'un delegasyon başkanı Lord Frank Judd ile görüşerek Maskhadov ile tüm bağların kesilmesini iste-diği yazılmıştır. Basaev'in isyancıların tek lideri olarak tanınması gerek-

³⁰ *Nezavisimaya gazeta*, 23 Ocak 2001.

³¹ *Kommersant*, 27 Ocak 2001

tiğini söylemiştir. Ancak, hem Mashadov, hem de Udugov Çeçenler arasında bölünme olduğu haberlerini uydurma olarak nitelemiştir.³²

FSB İş Başında

Eğer Çeçen ayrılıkçı liderler arasındaki güvensizlik doğru ise Putin'in yeni yaklaşımının bir ölçüde etkili olması beklenebilir. Çünkü Moskova Çeçen isyancılar arasındaki ayrılıkları körükleyerek sadece muhalefeti bölmeyi amaçlamamakta aynı zamanda Çeçen ayrılıkçı liderleri birbirlerinden izole ederek önde gelen ayrılıkçıları FSB yönetimindeki gizli servis operasyonlarıyla etkisiz kılmaya çalışmaktadır.

Bu çerçevede, 22 Ocak günü Putin 'Rusya Federasyonu'nun Kuzey Kafkas Bölgesinde Terörizmle Mücadele İçin Tedbirler' adlı bir kararnameyi imzalamış ve askeri operasyonları yönetme sorumluluğunu Rus Savunma Bakanlığın'dan alarak Federal Güvenlik Servisi (FSB)'ye vermiştir. FSB sözcüsü Aleksandr Zhdanovich, birimin en önemli amacının Çeçen grupları tek tek imha ederek onların liderlerini etkisiz kılmak olduğunu belirtmiştir. Putin'in kararnamesi ile FSB başkanı Nikolay Patruşev operasyonların başına getirilmiştir.³³

Yeni stratejiyle anti-terör timleri Şamil Basayev ve Hattab gibi Moskova'nın en çok arananlar listesinin en başındaki kişileri ele geçirmeyi hedeflemektedir. Moskova'daki AVN Askeri Haber Ajansı uzmanı Yuriy Gladkeviç yeni taktiğin gerekçesini şu sözleriyle ifade etmiştir: 'Bu tarz çatışmalar için ordu güçlerine ihtiyacınız yoktur. Ordu ve İçişleri birimleri hali hazırda çatışmalara katılmamaktadır. Çünkü isyancıların gücü ciddi düzeyde kırılmıştır. Bu güçlerin boş kalmaları da bir disiplin sorunu yaratmaktadır.'³⁴ Ancak FSB'nin bu yeni görevinde başarılı olması sivil nüfusun Çeçen direnişçilere uzak durarak sivil idareye destek vermesiyle mümkün olacağından FSB'nin özellikle köylerdeki Çeçen halkla iyi ilişkiler geliştirmesi gerekmektedir. Ancak bunun çok kolay olduğu söylenemez.

Rus halkı düzenli orduların Çeçenistan'dan çekilmesi planına büyük destek vermiştir. 26-28 Ocak tarihleri arasında 1,600 yetiştinle yapılan bir kamuoyu

.....
Eğer Çeçen ayrılıkçı
liderler arasındaki
güvensizlik doğru ise
Putin'in yeni yaklaşımının
bir ölçüde etkili olması
beklenebilir.
 .....

³² *Nezavisimaya gazeta*, 23 Ocak 2001.

³³ Andrew Jack, 'A Shift in the Chechnya Strategy', *Financial Times*, 31 Ocak 2001.

³⁴ Jon Boyle, 'Putin Plan Shows Chechnya Fatigue, Not Exit Scheme,' *Reuters*, 22 Ocak 2001.

araştırmasında Rus vatandaşlarının yüzde 68'i Kremlin'in Çeçenistan'daki askerlerini azaltma kararını memnuniyetle karşılamıştır. Yüzde 23'ü ise bu karara karşı çıkmıştır. Aynı araştırmada yüzde 57'si henüz isyancıların bastırılmadığını, ancak geniş ordu güçlerinin katılımı olmadan da isyanın bastırılabilirliğini belirtmiştir. Yüzde 58'i ise isyancıların tekrar kontrolü ele geçireceğini, bu durumda tekrar ordu güçlerinin cumhuriyete gireceğini belirtmiştir.³⁵ Çoğu Rus vatandaşı federal birliklerin Çeçenistan'da başarılı olmasını isterken, bu başarının sağlanması için kendi yakınlarının bizzat görev almasına sıcak bakmamaktadırlar. Zorunlu askerlik uygulaması olan Rusya'da herkesin bu göreve çağrılabilirliği düşünülürse Rusların bu çelişkili tutumu daha iyi anlaşılabilir.

Yeni Yaklaşımın Başarı Şansı Nedir?

Putin'in kararnemeleriyle uygulamaya sokulan yeni yaklaşımı bir güçlülük işareti olmaktan çok, federal güçlerin Çeçenistan'da saplandığı çıkmazdan çaresizlik içinde nihai başarısı açısından çok önemli riskler taşıyan bir çıkış arayışı olarak görmek yerinde olacaktır.

Rus güçlerinin Çeçenistan'da operasyonlara başlamalarından bu yana geçen bir buçuk yıla yakın sürede Çeçenistan ağır şekilde bombalanmış, ancak Rus halkının ve liderlerinin beklentilerinin aksine kesin sonuç alınamamıştır. Taktik değişikliklerin kesin zaferi getireceği düşüncesi çok yanıltıcıdır. Çünkü Çeçenistan'da artık kronik bir hal almış olan sosyo-politik istikrarsızlıkla başatmeden sadece askeri ve idari tedbirlerle kalıcı bir çözüm üretmek zordur. Bu durumda, en iyi ihtimalle, ancak olan sahip olunan pozisyonları korumak olasıdır. Her köye Rus askeri yerleştirip bunların başına da FSB yetkililerinin getirilmesi sihirli bir formül gibi görünse de köylülerin işbirliğini sağlamak için huzur ve güven ortamının tesis edilmesi gerekmektedir. Oysa, FSB'ye dayalı çözümler Stalin döneminde olduğu gibi güvensizlik ortamını derinleştirme riskini taşımaktadır.

Gizli servislerin yoğun olarak kullanılmasına dayalı Stalinist taktiklerin günümüz Rusya'sı koşullarında ve Çeçenistan gibi siyasal kurumların ortadan kalktığı, savaş içinde bocalayan ve kimsenin kimseye güvenmediği bir ortamda işe yaramayabilir. Çünkü bu tarz tedbirlerin başarısı için en azından halkta belirli bir siyasal otoriteden korkunun var olması gerekir. Ayrıca, Stalin'in güvenlik güçlerinin Putin Rusya'sının güçleriyle karşılaştırıldığında çok disiplinli olduklarını belirtmek gerekir. Stalin zamanında emirlere uyulmadığı anda, ya da yolsuz-

³⁵ *Interfax*, 29 Ocak 2001.

luklara karşıldığında güvenlik güçleri ağır şekilde cezalandırılacaklarını biliyorlardı. Günümüzde ise Çeçenistan'daki güçler açıkça emirlere itaatsizlik yapabiliyorlar. İçişleri Bakanlığı, ya da FSB'den gelen emirlere yerel yetkililer uymayabilirken, kontrol noktalarındaki askerler de rüşvet alabilmektedirler. Bu ortamda başarılı bir anti-gerilla savaşını sürdürmenin zorlukları ortadadır.³⁶

Ayrıca, Moskova Çeçenistan'da Stalinist taktikleri kullansa da, Stalin'in politika araçlarına ve kararlılığına sahip görünmemektedir. Stalin suçlu suçsuz bütün Çeçenleri Sibirya'ya göndererek Çeçenistan'daki isyanı kolayca çözebilirdi. Çünkü onun uluslararası kamuoyuna karşı insan haklarına saygı gösteriyormuş gibi yapmaya hiç bir ihtiyacı yoktu. Ne var ki, bu tarz yöntemlerle kazanılan zaferlerin uzun vadeli bir perspektiften bakıldığında sorunları çözmek yerine körüklediği görülmektedir. Baskı altında üretilen formüller en küçük bir reform denemesinde dahi başarısızlığa uğramaktadır. Çünkü ayrılıkçılar reform ortamının rahatlığında daha etkin olarak organize olabilmektedirler. Örneğin, Mihail Gorbaçov Sovyetler Birliği'ni yeniden yapılandırmaya çalışırken bir çok ayrılıkçı hareket ortaya çıkmış ve Rusya Stalin zamanında eline geçirdiği Baltık cumhuriyetlerini kaybetmiştir. Günümüz isyanı açısından da Çeçenlerin Stalin tarafından 1944 yılında sürgün edilmiş olmaları sorunu körükleyen önemli bir tarihsel neden olarak ortaya çıkmaktadır.³⁷

Uluslararası toplumun Rusya'yı Çeçenistan konusunda eleştirmeyi bırakması da zayıf bir ihtimaldir. Yeni Amerikan Başkanı George W. Bush'un yönetiminde Dışişleri Bakanlığı sözcülüğünü yapan Richard Boucher, Rusya'nın insan hakları ihlalleri yaptığına dair ciddi raporlar olduğunu belirtirken, Moskova'nın Çeçenlerle siyasal bir çözüm için müzakerelere başlamasını şu sözleriyle önermiştir: 'Biz şuna inanmaya devam ediyoruz ki, bölgeye kalıcı barış ve istikrarın gelmesi ancak siyasal çözüme gidecek bir diyaloga başlanması ile mümkündür. Bu, sorunun sosyo-ekonomik kökenlerine ilişkin alınan tedbirlere paralel olarak yapılmalıdır'.³⁸ Boucher, Putin'in yeni kararlarının sorunun çözümüne de çok katkısı olacağına inanmadığını belirtmiştir. ABD yetkililerinin takındığı bu tavır ise Rusya'da yaygın olan Bush yönetiminin Rusya'nın demokratikleşme sorununa fazla ilgi göstermeyeceği umutlarını da suya düşürmüştür.

³⁶ Pavel Felgenhauer, 'Could Stalin Win This War?', *Moscow Times*, 25 Ocak 2001.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ Elaine Monaghan, 'Bush Team Renews U.S. Criticism on Chechnya', *Reuters*, 24 Ocak 2000.

.....
: **Moskova'nın Rusya'nın**
: **diğer bölgelerindeki**
: **istikrarsızlıkla**
: **mücadelede de çok**
: **başarılı olduğu**
: **söylenemeyeceğinden**
: **Rus hükümeti**
: **Çeçenistan'da da tam**
: **bir çıkmazla karşı karşıya**
: **kalmıştır.**
.....

Sonuç

Rusya Federsyonu federal güçlerinin Çeçenistan'ın tamamını işgal altına almalarına rağmen bu işgal Moskova'nın kesin olarak bir zafer kazandığı anlamına gelmemektedir. Tam tersine, bu şekilde Moskova, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana Çeçenistan'da derinleşerek yaygınlaşan istikrarsızlıkla tek başına mücadele etmek zorunda kalmıştır. Moskova'nın, Rusya'nın

diğer bölgelerindeki istikrarsızlıklarla mücadelede çok başarılı olmadığı gibi, Rus hükümeti Çeçenistan'da da tam bir çıkmazla karşı karşıya kalmıştır. Askeri ve idari tedbirlerle alınabilecek mesafe çok sınırlıdır. Savaş uzadıkça hem sosyo ekonomik maliyeti artmakta, hem de kamuoyu desteği azalmaktadır. Savaş için her ay 70 milyon Amerikan Doları harcandığı düşünülürse, bu maliyeti petrol fiyatlarının düştüğü ya da dış borç ödemelerinin arttığı bir dönemde Rus ekonomisinin kaldırması çok zordur.

Federal güçlerin Çeçenistan'daki operasyonlarını bir başarı öyküsü olarak sunması ise bu operasyonların amaçlarının sürekli değiştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Operasyonların Rusya'nın savunulması için gerekli olduğu ve kısa vadede bitirileceği vaadi Rus halkını koşulsuz destek vermeye razı etmiştir. Ancak, süre uzadıkça maliyetler artmakta, Rusya içindeki hoşnutsuzluk çoğalmakta ve Çeçenistan'da sosyo-ekonomik istikrarsızlık derinleşirken siyasi elitler arasındaki rekabet de Moskova yanlısı bir düzen kurulmasını zorlaştıracak şekilde artmaktadır.

Çeçenistan'daki sosyo-politik koşullar dikkate alındığında, Vladimir Putin yönetiminin son zamanlarda uygulamaya koyduğu taktik değişikliklerle Moskova'nın içine düştüğü çıkmazdaki sorunlarını bir ölçüde hafifletebilmesi olasıdır. Ancak, bu tedbirler kısa vadede bir çözüm ortaya koymaktan çok, uzun süreli bir savaş için gerekli askeri ve idari düzenlemeleri içerdiğinden, Çeçenistan'ın artık çatışmalardan bıkmış halkına demokratik bir gelecek sunmaktan çok uzaktır.